

Mehdi Babayev

«Professional MÜHASİB» jurnalının baş redaktoru, sərbəst auditor

QHT-lərdə könüllü fəaliyyət göstərən fiziki şəxslərlə aparılan əməliyyatların auditi

(əvvəli ötən sayımızda)

Qanuna görə könüllü fəaliyyət - Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə qadağan edilməyən, işlərin görülməsi və ya xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlı ictimai faydalı və gəlirsiz fəaliyyətdir. Könüllü - öz iradəsi və sərbəst seçimi əsasında əvəzi ödənilməyən ictimai faydalı fəaliyyəti şəxsən həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı, əcnəbi və ya vətəndaşlığı olmayan şəxsdir. Könüllü fəaliyyətin təşkilatçısı isə - könüllü fəaliyyətin təşkilini və həyata keçirilməsini təmin edən dövlət orqanları, dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlar, yerli özünüidarə orqanları və qeyri-hökumət təşkilatlarıdır.

«Könüllü fəaliyyət» anlayışı «gəlirsiz fəaliyyət» mənasını verdiyinə görə, həm QHT-lərin vəzifəli şəxsləri tərəfindən, həm də auditi aparan şəxslər tərəfindən düşünülə bilər ki, onsuz da bu əməliyyatlarda vergi və digər məcburi ödənişlər üzrə öhdəliklər yaranmır və yaranmadığına görə də həmin əməliyyatların sənədləşdirilməsi ciddilikdən kənardır. Bu, düzgün yanaşma deyildir və könüllü fəaliyyətlə bağlı əməliyyatların düzgünlüyünün yoxlanılması audit zamanı nəzərdən qaçırılmamalıdır.

QHT-lərdə audit zamanı könüllü fəaliyyətə cəlb edilən fiziki şəxslərlə bağlı aparılan əməliyyatlar üzrə aşağıdakılara diqqət yetirilməlidir:

- «Könüllü fəaliyyət haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 6-cı maddəsinin tələbinə görə, QHT könüllü fəaliyyətin həyata keçirilməsinə cəlb edilmiş şəxslərlə müqavilə bağlamalıdır, həmçinin könüllü işləmək istəyən fiziki şəxs qanunun 8-ci maddəsinə görə işlərin görülməsi üçün cəlb edildikdə QHT ilə müqavilə bağlamalıdır. Qanunun 9-cu maddəsinə görə, könüllü fəaliyyətin iştirakçıları arasında münasibətlər tərəflər arasında yazılı formada bağlanan müqavilə ilə tənzimlənir və müqavilədə həmin maddədə göstərilən məlumatlar və şərtlər göstərilməlidir.

- Fiziki şəxslər könüllü fəaliyyətə yalnız Qanunun 3-cü maddəsində göstərilən istiqamətlər üzrə cəlb oluna bilərlər.

- Qanunun 4-cü maddəsinə görə fiziki şəxs QHT-dəki öz iş yerində könüllü fəaliyyətlə məşğul ola bilməz, könüllünün işçi çatışmazlığının qarşısını almaq məqsədi ilə istifadəsinə yol verilmir.

- Auditor könüllü fəaliyyətə aid edilən istiqamətlər üzrə könüllü tərəfindən görülən işlərin və ya göstərilən xidmətlərin xarakterini digər inzibati formada işlərin xarakterindən fərqləndirməyi bacarmalıdır ki, əmək ödənişləri üzrə (müddətli işlə əlaqədar) vergidən və sosial sığorta haqlarından yayınma hallarına gətirib çıxara bilən sənədləşdirmələri aşkar edə bilsin. Məsələn, Azərbaycanın hər hansı bir rayonunda müəyyən sayda seçilmiş fiziki qüsurlu və ya cətin vəziyyətdə yaşayan kimsəsiz yaşlı insanların evlərinə səfər edərək onlara müxtəlif məişət məsələlərində könüllü gənclər tərəfindən təmənnəsiz kömək etmək işi öz xarakterinə görə könüllülük fəaliyyətinə tam uyğundur. Lakin QHT-nin bu işi təşkil edən inzibati işçisinin, bu işin maliyyəsinə nəzarət edən işçisinin və rəhbərliyin könüllü olaraq işləməsi praktik olaraq inandırıcı olmaya bilər. Gənclərin öz bacarıqlarını inkişaf etdirmək, iş təcrübəsi qazanmaq, yerli insanlarla təmasda olmaq, əylənmək və digər məqsədlər üçün könüllülüyə qatılması daha inandırıcıdır, lakin QHT-lərdə öz xarakterinə görə şəxsi gəlir əldə etmək məqsədinə yönələn inzibati işlərinin yerinə yetirilməsində çalışan fiziki şəxslərin könüllü olmasına inanmaq çətinidir. İnsan hansı halda, nə məqsədlə və hansı səbəblərə görə başqalarının xeyri üçün ödənişsiz olaraq işləyir? Bu, yalnız o halda baş tuta bilər ki, insan həmin işdən zövq alır, həmin işi görməklə fəxr edir, işi gördükcə aldığı mənəvi rahatlıq sanki onun gəliridir, həmçinin onun qazancı bu işi öyrənməkdir, eyni zamanda dolayısı ilə gələcəyinə hesablanan bilgilər, yeni bacarıqlar, təcrübə əldə edə bilir və əlbəttə ki, yaddaşlarda qalan müsbət və unudulmaz xatirələr.

- QHT-lərdə könüllülərə əmək ödənişləri edilməsə də, bəzi xərclər onlara ödənilir. Məsələn, könüllüyə verilən xüsusi geyim forması, yeməklə təminat, hotel, nəqliyyat xərcləri və sair. Bu xərclər ezamiyyə xərclərinə aid edilə bilməz. Çünki «İşçilərin ezamiyyə Qaydaları»na görə təşkilatın

rəhbərinin sərəncamı ( mri) ilə k n ll n n deyil, məhz işçinin daimi i  yerindən müəyyən olunmuş müddətə başqa yerə xidməti tapşırığı yerinə yetirmək   n getməsi xidməti ezamiyyə sayılır. Lakin həmin əməliyyatlar üzrə sənədlər təqdim olunduğı halda,  kilmis  x rl rin s f r x rl ri kimi silinməsi mümkündür. Burada yemək, hotel v  nəqliyyat x rl ri QHT tərəfindən  kildiyi halda, həmin x rl r fiziki şəxs   n  kilm n xərc kimi qiym tl ndirilm m li v  gəlir kimi vergi tutulan gəlirə aid edilməməlidir (VM, maddə 98.5). Əgər yemək x rl ri QHT tərəfindən fiziki şəxsə nağd  d nilmi dirs  v  könüllü fiziki şəxs həmin x rl rl  bağılı sənədlər təqdim edə bilm mi s ,  kilm n x rl r fiziki şəxsin gəliri kimi qiymətləndirilməli və vergi (gəlir vergisi) tutulan gəlirə aid edilməlidir.